

OMA JA VÕÕRAS: LUGEMISEST JA KIRJUTAMISEST MITMEKEELSES KLASSIS

Kersti Lepajõe

Tartu ülikool

Eesti keele päev Luksemburgis

28.02.2015

Kodus või võõrsil?

- Eestlaste väljaränded
- Praegune situatsioon
  - Väljaspool Eestit elab 20% rahvast
- Väljarändel on eri põhjused

- Täiskasvanud väljarändaja – laps väljarändaja
  - Väljaspool Eestit käib koolis u 12 000 last

Oma ja võõra vahekorra

- Võõras kultuur erineb tuttavast, sellega tuleb kohaneda.
- Vastsündinul ei ole keelt ega kultuuri, kuid tal on võime neid õppida. Kuulates, jäljendades ja lõpuks ise sõnu luues areneb lapse kõneoskus.
- Oma kultuuri õppimiseks piisas sellest, et elasime emakeelses keskkonnas.
- Sama kultuuritaustaga inimestel on ühine “andmepank”, mis koosneb informatsioonist, uskumustest, oletustest ja väärtustest.

Oma ja võõras keel

- Keeles väljendub selles kultuuris elavate inimeste mõtlemisviis ja maailmapilt.
- Oma kultuur: seda peetakse teiste omast paremaks, loogilisemaks ja mõistlikumaks.
- **Etnotsentrism** – arvustame võõrast kultuuri ja selle inimesi oma vaatekohast: teine kultuur on meie meelest vilets.
- Mida vähem teame teistest kultuuridest, seda enam kasutame ainsa võrdlusalusena oma kultuuri.

Keel ja kultuur

- Kultuur moodustub materiaalsest ehk nähtavast kihist ning selle aluseks olevast mõtlemisviisist: ajaloolise pärandina saadud usulistest, poliitilistest ja esteetilisest väärtushinnangutest ja iseendastmõistetavatest põhioletustest suhtumises teistesse inimestesse, aega, kohta, ümbrusesse jne.
- Kultuuri nähtav osa.
- Oluline on õppida mõistma kultuuri tausta – seda, miks inimesed toimivad just nimelt teatud moel.

Oma ja võõras

- Oma kultuuri mõistmine teeb meil võõra kultuuriga kohtumise kergemaks.
- Uut kultuuri õppides on tark seda võrrelda oma kultuuriga.
- Inimest ümbritsevad kultuurimüürid. Need on keel, käitumiskultuur, väärtushinnangud, maailmapilt jmt.
- Oleme õppinud kohandama oma käitumist selle järgi, kellega meil on tegemist. Omas kultuuris kohanemine on kerge ja iseenesestmõistetav.

Oma ja võõras

- Isikupärased erinevused on selgesti nähtavad pere sees. Lapse maailmapilt areneb: siin on ruumi muutustele ja uutele asjadele. Just selle tõttu oskab laps uude kultuuri loovamalt ja sujuvamalt sisse elada.
- Täiskasvanute maailm on juba valmis: see toimib teatud reeglite järgi. Täiskasvanu vajab suuremat kohanemisvõimet.
- KULTUURIŠOKK
- Kohanemisel on neli etappi, mille kestus ja intensiivsus sõltub inimestest ja sellest, kui palju teine kultuur enda omast erineb.

Oma ja võõras

- **Kohanemise etapid**
  - Algusinnustus
  - Pettumus ja kaitsemehhanismid
  - Olukorraga leppimine
  - Kohanemine.

- Tagasitulekuraskused

Oma ja võõras kodus ja koolis

- Laps kohaneb kiiremini, õpib kiiremini.
- Kodu toetav hoiak – oma keel ja kultuur koduseinte vahel tagab turvalisuse.
- Võõras keel/keeled kodus.

- Kooli keel ja kultuur ning normid
- Emakeeletundide hulk ja osatähtsus
- Oluline on, mis seal tundides tehakse

- Kool kohandab. Oma ja võõra vahekord tasandub. Oluline on oma alles hoida.

Oma ja võõras kodus ja koolis

- KUIDAS?
- Oma ei saa peale suruda samuti nagu võõrast.
- Oma peaks saama omaks kodus, kool saab toetada ja innustada.
- Oma algab kõnelemisest. Koos kõnelemine – koos mängimine. Väikelapse kõne arendamine on võtmetähtsusega.
- Oma algab lugemisest. Lapsel peab olema raamat käepärast. Nii oma- kui muukeelne. Huvi raamatu vastu saab tekitada kodus. Koolis alustada on hilja.

Lugemine

- Etteloetu kuulamine on oluline sõnavara arengus, keelestruktuuride kasutamise tähenduses jms
- Lugemise kaudu rikastub lapse maailmapilt ja areneb fantaasia.
- Areneb oskus loetut mõtestada.
- Koos ema-isaga lugemisel on erakordne tähendus nii keelelise arengu kui ka emotsionaalse arengu seisukohalt.

Tekstiloomes koolis

- Algklassides põhirõhk suulisel tekstiloomel
- Keskastmes tõuseb oluliselt kirjaliku tekstiloomes roll.
  - Eesti lapse tekstiloomet on vähe uuritud. (Piret Soodla, Krista Kerge tööühm)
  - 5. ja 6. kl õpilastel suhteliselt palju lihtlauset. Keerukama struktuuriga teksti u 10% õpilastest.
  - Pikad lihtlausetest koosnevad lauseketid. Oskamatus tunnetada lause piire on üsna tavaline. Õppevara iga kord ei toeta lausestusoskuse arengut.

LUGEMISE JA KIRJUTAMISE SEOSED

- **LUGEMINE JA KIRJUTAMINE ON LAHUTAMATULT SEOTUD**
- Kirjutamise ja lugemisviiside muutumine tänapäeva maailmas
- Kuidas õpib lugema ja kirjutama tänapäeva laps?
- Visuaalsuse kasv. Pildilise lugemise ja kirjutamise vahekord
- Muutunud maailm – muutuv õpetamine?

Lugemisoskuse definitsioonid

- Lähtekohaks on inglisekeelne termin *literacy*, mis tähendab nii lugemis-, kirjutamis-, kui ka arvutamisoskust, aga ka laiemalt ka õppimis- ja kultuuriruumis toimetulekut.
- *Cultural literacy* – kultuuriruumis toimetulek. Oskus lugeda, mõista ja tõlgendada eri kultuuride märke ja nende taga peituvaid tähendusi.

Lugemisoskuse definitsioonid

- Kirjaoskaja *literate* tähendab funktsionaalse toimetuleku kirjaoskusega inimest, kes valdab lugemist ja kirjutamist tasemel, mis võimaldab tema täisväärtusliku eksisteerimise sotsiaalses keskkonnas.

KIRJAOSKAJA?!

- **Toimetulek erinevate tekstidega erinevates suhtlussituatsioonides:**
  - **isiklik valdkond** – oma ande, eripära leidmine, selle teadvustamine ja vahendamine;
  - **avalik valdkond** – efektiivne ja tegus ühiskonna liige;

KIRJAOSKAJA 2

- **haridusvaldkond** – oskus eesmärgipäraselt infot ammendada, oskus õppida;
  - **töövaldkond** – oskus toime tulla töösituatsioonis.
-
- Ideaal, mille poole peaks püüdlema.
  - Aga millises sotsiaalses keskkonnas toime tulla? Kas kodus või võõrsil?

Kuidas kirjaoskajat kasvatada?

- Õpetada võib erineval moel:
  - Kirjutamine algab lugemisest ja loetu üle arutlemisest.
  - traditsiooniline õpetamine, loovkirjutamine, protsesskirjutamine, tekstiliigipõhine kirjutamine;
  - TEKSTILIIGIPÕHISE kirjutamise põhiidee on erinevate tekstiliikide kasutamise oskus
    - kultuurinormide ja tekstitavade tundmine;
    - õpitakse looma erinevat liiki tekste;
    - pole olemas üht ja üldist kirjutamisoskust
    - Igaühe kui kirjutaja areng on individuaalne.

Kuidas kirjaoskajat kasvatada 2

- Inimese tekstiliigi- e žanrikompetentsus on võime reageerida korduvates ja uutes suhtlussituatsioonides, kasutades kultuuris juurdunud tekstikonventsioone.
- **MIDA LUGEDA, MILLEST KIRJUTADA?** Milline on siin oma ja võõra kultuuri tekstide vahekord? Mis on lapsele oma, mis võõras?
- **Igapäevaelutekstitid** *versus* koolitekstitid
  - kas neil on kokkupuutepunkte,
  - ja kui, siis millised need on?
- Kuidas tuua klassi neid tekste, mis õpilasi huvitab, mis neile korda lähevad?

Kuidas kirjaoskajat kasvatada 3

- Keeleoskus pole pelk grammatikareeglite tundmine – **keeleoskus on keelekasutusoskus.**
- Õppimine on tekstide põhine
  - tekstidest räägitakse, neid analüüsitakse;
  - tekstide kasutusviisi ja sisu koostoime.

Kuidas tekste analüüsida?

- **Algab lugemisest**

- Teksti taustaga tutvumine

- Kes, kus, millal, mida kirjutab ja miks. Kelle huve tekst teenib? Mida sellega tahetakse saavutada?

- Tekstiliigiga tutvumine

- Mis on tüüpilist, milline on ülesehitus? Milline on selles tekstis kasutatud keel ja kas see on tüüpiline? Teadmine tekstiliikidest alateadlikult olemas ka lapsel

Kuidas tekste luua?

- Kuidas sellist liiki teksti luua?
  - Milliseid alustekste lugeda? Mida neist kasutada?
  - Õpetaja roll! Täiskasvanud kirjutaja eeskuju.
  - ÕPETAJA PEAB ISE KA KIRJUTAMA!
    - õpetaja kui mudel;
    - võimalik, et kirjeldab seda, mida ise teeb või tegi.

Kuidas tekste luua 2

- Kuidas töö korraldada?
  - kas individuaalne v rühmatöö?
  - kas kasutada protsesskirjutamise elemente e osaoskuste arendamist?
- Oluline on teadvustada õpilasele seda –
mida ja milleks ma õpin,
kuidas mu tekste hinnatakse

Kuidas tekste luua 3

- **KÕIK ALGAB LUGEMISEST!**
  - Head kirjutajat ei sünni hea lugejata
  - Oluline on lugemisstrateegiate õpetamine
    - Alusta pealkirjast ja alapealkirjadest!
    - Arva, mida tekst pealkirjade alusel endas sisaldada võiks?
    - Loe tekst ja märgi tähtsamad võtmesõnad, otsi välja olulisemad väited!
    - Millised küsimused tekkisid!
    - Tee suuline kokkuvõte!

Kuidas tekste luua 4

- Mis on teksti teema? Kellele mõeldud ja kelle eesmäärke teenib?
- Mis on tüüpilist tekstiliigile?
- Milline on tüüpiline keelekasutus?
- Kes on tegijad?
- Kelle vaatepunktist asju käsitletakse?
- Kuidas suhtuda? Millised on taustal olev ideoloogia?

Lugeja võimalikud küsimused

- Miks esitati asju nii?
- Kas oled sarnast esitusviisi ka enne kohanud?
- Mis oli sellise esitusviisi põhjuseks?
- Kuidas veel võiks?
- Kuidas valik mõjutab asjast arusaamist?
- Kas siin on stereotüüpseid lähenemisi ja milliseid stereotüüpe tekst kinnitab?
- **MIKS IKKAGI NII?**

KIRJUTAMISÜLESANDED

- Kirjutamisülesanded olgu
  - elulähedad,
  - sellised, mis last tõeliselt huvitavad, millest tal on kirjutada,
  - oleksid seotud kindla tekstiliigiga,
  - oleksid seoses töö eesmärkidega,
  - võimaldaksid anda tagasisidet nii individuaalse kui ka rühmatööna.

TEKSTID VALMIVAD KOOSTÖÖNA

- Soosida koostegemist – kirjutamine on alati individuaalne, aga koostöö kirjutamise eeltööna.
- Kirjutama õpetamisel on tähtis arvestada õpilase individuaalsusega, tema andelaadiga.

Metoodika

- Pole üht ainsat, head ega õiget.
- Paljud erinevad võtted kõlbavad.
- Tähtis on eesmärgipärasus. Teatakse miks just nii.
- Tähtis on kontseptsioon – arusaam keelest ja kirjutamisest.
- Tähtis on õpilase areng.
- Tähtis on orienteerumine omas ja võõras. Võõra omandamine oma kaudu v oma najal.

- **Kasutatud**

- Hille Pajupuu ja Piret Soodla artikleid

- **Kontakt**

- Tartu ülikool, eesti ja üldkeeleteaduse instituut

- Kersti.Lepajoe@ut.ee